

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший віцепрезидент

Київського національного

університету культури і мистецтв

Анатолій ГУМЕНЧУК

«17» серпня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ніколайчука Антона Петровича «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт. На сучасному етапі бібліотеки України з успіхом інтегрують ресурси та послуги в цифрове середовище, доступне поза межами реального бібліотечного простору. Але для публічної бібліотеки важливою умовою конкурентоздатності є також опанування інноваційних моделей обслуговування користувачів, реалізація функції «єдиного вікна» доступу до інформації, знань, неформального навчання, публічних послуг, змістовного дозвілля та соціальної інтеграції. Сучасним громадам гостро бракує нині безкоштовних гостинних локацій для неформального навчання, спілкування, соціалізації та реалізації творчих здібностей. Саме публічна бібліотека є унікальною соціокомунікаційною установою, спроможною створити та відкрити свій гостинний та змістовно насичений простір для кожної людини незалежно від її соціального статусу. Світовий досвід розвитку бібліотечного обслуговування свідчить про високу суспільну затребуваність публічних бібліотек, які трансформувалися у

мультифункціональні простори, що пропонують користувачам, окрім традиційних послуг, інноваційні формати бібліотечного обслуговування, можливості для неформального навчання, досліджень, соціальної взаємодії та творчості. В Україні переважна більшість публічних бібліотек лише починає опановувати нову модель своєї діяльності як «третього місця».

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена наявністю протиріч між: об'єктивною потребою українських громад у системній розбудові публічних бібліотек як «третього місця» та консервативним підходом місцевої влади щодо підтримки та фінансування цих процесів; необхідністю прискореної трансформації публічних бібліотек України в умовах війни й повоєнного відновлення в мультифункціональні інклюзивні відкриті простори та не розробленістю концептуальних засад вирішення цієї проблеми. Ґрунтовний аналіз бібліотекознавчої думки останніх років дозволяє констатувати відсутність науково обґрунтованих типових моделей трансформації простору публічних бібліотек як «третього місця», що є додатковим свідченням актуальності теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертація виконана в межах цільових комплексних програм науково-дослідницьких робіт Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) і «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231), а також пов'язана з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Мета дослідження полягає у розробленні концептуальних засад модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця».

Особистий внесок здобувача. Результати дослідження є особистими напрацюваннями дисертанта. Наукові праці, які розкривають основні положення дисертації, є одноосібними. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримано здобувачем особисто.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні Ніколайчука А. П., є методологічно обґрунтованими і достовірними, ґрунтуються на комплексному дослідженні особливостей модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті парадигми «третього місця».

Структура і зміст дисертації, послідовність викладення основних положень роботи свідчать про повноту розкриття поставлених дисертантом завдань у межах наукового дослідження. У дисертації сформульовано усі складові вступної частини роботи: обґрунтування вибору теми дослідження, мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів, його структуру, що свідчить про розуміння автором проблеми, здатність опрацьовувати значний масив наукової літератури та джерельної бази.

Дисертаційну роботу присвячено розробленню концептуальних засад модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця».

Досягнення поставленої мети визначило вирішення таких завдань: охарактеризувати стан наукової розробленості досліджуваної проблеми в українському та світовому бібліотекознавстві; обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження; уточнити понятійний апарат предметної сфери та розкрити сутність концепції бібліотеки як «третього місця» в реаліях сьогодення; встановити періодизацію виникнення та еволюції основних організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця» в світовій бібліотечній практиці; висвітлити особливості

реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; розкрити особливості трансформації функцій та просторової організації сучасних публічних бібліотек України; розробити концептуальну модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті концепції «третього місця».

У першому розділі висвітлено стан наукового розроблення проблеми та джерельну базу дослідження, узагальнено внесок українських та зарубіжних бібліотекознавців в розроблення проблеми трансформації бібліотек як «третього місця», обґрунтовано вибір методологічних підходів та дослідницьких методів. Відтворення еволюції наукових поглядів бібліотекознавців на сутність, функції та моделі розбудови бібліотечного простору як «третього місця» дозволило виявити фахівців, чиї ідеї заклали фундамент в теоретичне осмислення досліджуваної проблеми. Серед них: К. Бережна, Т. Вилегжаніна, О. Воскобойнікова-Гузева, Ю. Горбань, Т. Гранчак, І. Давидова, В. Загуменна, Л. Кравець, О. Мар'їна, Т. Новальська, Г. Салата та ін. Особливості організації різноманітних форматів діяльності бібліотеки як «третього місця» (хабів, коворкінгів, медіатек, мейкерспейсів, бібліотечних театрів та ін.) розробляли С. Головаха, В. Горчинська, Є. Забіянов та Д. Антонюк, І. Закомірний, І. Киричок, О. Кузьменко, Л. Мажара, Л. Лагута, Н. Пасмор, Л. Присяжна, А. Рибальська, І. Творонович та О. Кащенко, С. Хрущ, Л. Шестопалова, Л. Яремко та ін.

Зарубіжний досвід організаційних та технологічних трансформацій бібліотек як «третього місця» висвітлювали в своїх працях як українські фахівці (О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко, І. Бурміс), так і зарубіжні (Хуліо Алонсо-Аревало, Р. Флорес Ольгін, А. Блек, А. Касо Баррето, Р. Мансо Родрігес, К. Гарріс, М. Корен, Х. Альварес Ледесма, К. Мейрік, Р. Ольденбург, Р. Вайт та ін.). Але, незважаючи на велику кількість публікацій фахівців, проблема модернізації простору публічних бібліотек як «третього місця» ще не

була предметом самостійного дисертаційного дослідження. Це є додатковим свідченням актуальності теми дисертації.

Узагальнення праць зарубіжних бібліотекознавців дозволило визначити основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»: перший етап (1980-ті рр.) – французька модель «Бібліотека-медіатека»; другий етап (1989-2009 рр.) – американська модель «третього місця» Р. Ольденбурга; третій етап (2010 р. – по цей час) – данська модель «Чотири простори бібліотеки». Ця еволюція демонструє поступовий перехід від фондоцентричності до людиноцентричності бібліотечної діяльності, посилення потенціалу публічної бібліотеки як громадського простору, каталізатора соціальної взаємодії та генератора соціального капіталу. В Україні найпоширенішою є чотирьох просторова модель розбудови публічної бібліотеки як «третього місця», що є мультифункціональним соціокультурним хабом – неформальним місцем для спілкування, залучення громади до читання, навчання, творчості та конструктивної спільноти.

Застосування методології системного, соціокомунікативного, соціокультурного, компаративного підходів, а також комплексу дослідницьких методів дозволило запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, отримати цілісне уявлення про еволюційні трансформації організаційних моделей функціонування публічних бібліотек як «третього місця», векторів диверсифікації їх функцій, багатомірності просторових локацій та проактивних сервісів. На основі системного підходу визначено основні складові бібліотеки як «третього місця», встановлено їх специфічні властивості, які відрізняють цей тип бібліотеки від традиційної: людиноцентричність сервісів, мультифункціональність та багатомірність локацій, адаптивність, відкритість, ергономічність та безбар'єрність простору як «єдиної точки доступу» до неформального навчання, спілкування, творчості та громадських ініціатив.

У другому розділі дисертації розглянуто концептуальні засади функціонування бібліотеки як «третього місця», охарактеризовано зарубіжний досвід трансформації функцій та просторової організації публічних бібліотек, визначено сучасні формати розбудови простору публічних бібліотек України. За результатами компаративного аналізу досвіду реалізації концепції «третього місця» зарубіжними публічними бібліотеками встановлено, що онтологічними властивостями цього типу бібліотек, які відрізняють її від традиційної моделі та залучають до неї постійних користувачів, є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності та системної залученості, оскільки головний сенс комунікаційної діяльності бібліотекаря – продукувати такий рівень сервісу, який би стимулював користувачів до творчості, неформального навчання протягом всього життя, громадської активності і сприяв неодмінному поверненню до гостинного, комфортного та змістовно насиченого бібліотечного простору. Критеріями оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця» є не кількість книговидач, а зниження рівня стресу, соціальної та/або цифрової ізоляції населення; підвищення рівня суспільної резильєнтності, ступеня довіри користувачів до бібліотеки через зростання в них зацікавленої участі в її заходах; кількість інноваційних проєктів та громадських ініціатив, які ініційовані або втілені в стінах бібліотеки.

Обґрунтовано, що представлені в Україні станом на середину 2020-х рр. моделі бібліотеки як «третього місця» функціонують у форматах: медіатек, бібліохабів, коворкінгів, мейкерспейсів, хакерспейсів, бібліотек-кафе, бібліотек-клубів, бібліотеатрів та ін. Серед інноваційних форматів, що виникли під час російсько-української війни: втілення концепції бібліотеки «третього місця» у віртуальному просторі та поза чітко визначеного територіального районування («Мандрівний культурний

шелтер Луганщини», «Пересувний цифровий хаб мандрівної бібліотеки» та ін.). Доведено, що український досвід розбудови публічних бібліотек як «третього місця» реалізується у напрямі їх перетворення на центри розвитку знань, креативності та інновацій, формування інформаційної та медіаграмотності, сприяння співпраці, координації та консолідації громади, реалізації ініціатив та проєктів для колективного блага, підтримки малого бізнесу, залучення населення до творчої самореалізації та змістовного дозвілля.

Встановлено, що серед об'єктивних чинників, які впливають на трансформацію простору публічних бібліотек України як «третього місця», є сприятливі та несприятливі. Серед сприятливих чинників, що прискорюють її реалізацію в громадах: пріоритети державної політики в сфері євроінтеграції, демократизації, цифровізації, стратегій розвитку культури та читання, сталого розвитку суспільства; державна політика децентралізації, яка дає сильним громадам фінансову автономію та можливість утримувати мультипросторові публічні бібліотеки. Серед чинників, що гальмують трансформацію публічних бібліотек в формат «третього місця»: консерватизм голів ОТГ, більшість з яких не розуміють потенціалу бібліотеки як мультифункціонального інноваційного центру розвитку соціального капіталу громади; декларативна державна культурна політика, що не гарантує належного фінансування діяльності бібліотек, створює ризики їх закриття під приводом економії бюджету; відсутність чітких державних стандартів та нормативів діяльності бібліотек як «третього місця»; повномасштабне російське вторгнення на територію незалежної України, яке призвело до постійної загрози руйнування бібліотек, міграції населення з прифронтових територій у більш безпечні західні регіони країни або за кордон, психологічного вигорання користувачів та персоналу бібліотек, який п'ятий рік працює в умовах воєнного стану.

У третьому розділі розкрито сутність та структуру концептуальної моделі модернізації простору публічних бібліотек України в контексті концепції «третього місця», яка спирається на системну взаємодію її базових складових: організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної. Обґрунтовано, що ця взаємодія забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу задля набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей.

Доведено, що організаційно-функціональна складова моделі простору бібліотеки як «третього місця» має забезпечувати вивчення потреб користувачів, профілізацію розбудови необхідних їм локацій та функціональних зон, їх розумне поєднання, належне ресурсне оснащення. Ресурсно-інфраструктурна складова має реалізовувати такі вимоги до його розбудови, як гнучкість та мобільність, ергономічність, екологічність, безбар'єрність, технологічність, інклюзивність, гібридність та безпечність. Змістовно-діяльнісна складова має сприяти різноманітності продуктів та сервісів, активностей та івентів бібліотеки, що спрямовані на вільний доступ користувачів до знань, культурних надбань людства, їх всебічний розвиток, успішну соціальну інтеграцію та реалізацію творчих здібностей, зацікавлену участь у житті громади.

З метою раціонального використання обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України запропоновано обирати інтегровану або профілізовану моделі трансформації простору бібліотеки як «третього місця». Для тих публічних бібліотек, які не мають філій та є єдиними доступними соціокультурними закладами в зоні обслуговування громади, оптимальною буде інтегрована модель трансформації, яка охоплює всі чотири простори бібліотеки (навчання, натхнення, зустрічей, подій); профілізована модель призначена для ЦБС, що мають в індустріальних

районах великих міст філії, між якими можуть розподілятися різні формати розбудови бібліотечного простору: «Бібліотеки – цифрового хабу», «Бібліотеки – коворкінгу», «Бібліотеки – медіацентру», «Бібліотеки – мейкерспейсу або хакерспейсу», «Бібліотеки – громадської вітальні» та ін., яких найбільше потребують користувачі зони обслуговування бібліотеки. Обґрунтовано, що ці моделі мають стати дорожньою картою системної трансформації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті концепції «третього місця».

Основні результати дослідження, ступінь їх наукової новизни та значущості.

Здобувачем обґрунтовано основні етапи еволюції організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця», а саме: перший етап (1980-ті рр.) – французька модель «Бібліотека-медіатека»; другий етап (1989-2009 рр.) – американська модель «третього місця» Р. Ольденбурга; третій етап (2010 р. – по цей час) – данська модель «Чотири простори бібліотеки», що засвідчує трансформацію бібліотеки від сховища знань до багатофункціонального соціокультурного простору, що інтегрує культуру, освіту, комунікацію та громадську взаємодію. Дослідження має важливе значення для концептуалізації нової парадигми бібліотеки як «третього місця», що інтегрує її соціокультурний простір громади.

Доведено, що онтологічними властивостями простору бібліотеки як «третього місця», які відрізняють її від традиційної моделі, є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності обслуговування користувачів та їх системної залученості до діяльності бібліотеки. Це має важливе значення для розвитку бібліотекознавчої теорії, удосконалення практики функціонування бібліотек.

У дисертації визначено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця», серед яких не кількість книговидач, а зниження рівня стресу, соціальної та/або цифрової ізоляції населення; підвищення рівня суспільної резильєнтності та ступеня довіри користувачів до бібліотеки через зростання в них зацікавленої участі в її заходах; кількість інноваційних проєктів та громадських ініціатив, які ініційовані або втілені в стінах бібліотеки. Це має важливе значення для формування сучасних підходів до оцінювання бібліотек, орієнтованих на соціальний ефект та інноваційний розвиток, а також розробки практикумів та методичних рекомендацій щодо впровадження нових критеріїв ефективності у бібліотечну практику.

Здобувачем розроблено концептуальну модель модернізації простору бібліотеки як «третього місця», яка поєднує організаційно-функціональну, ресурсно-інфраструктурну та змістовно-діяльнісну складові, системна взаємодія яких забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу задля набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей. Результати мають практичне значення для удосконалення організації діяльності бібліотек, розроблення стратегій їх трансформації у «третє місце», впровадження інноваційних управлінських рішень, налагодження ефективної комунікації з громадою та підвищення кваліфікації персоналу.

У дисертації запропоновано інтегрований (для таких типів бібліотек, які не мають філій та є єдиними доступними соціокультурними закладами в зоні обслуговування громади) та профілізований (для ЦБС, що мають філії в індустріальних районах великих міст) формати трансформації простору бібліотеки як «третього місця», що сприятиме раціональному використанню обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України.

Обґрунтовано доцільність застосування інтегрованого та профілізованого форматів трансформації бібліотек для оптимізації ресурсів і забезпечення їх сталого розвитку. Результати мають практичне значення для раціоналізації ресурсів та удосконалення моделей функціонування публічних бібліотек України.

Здобувачем удосконалено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця». Визначені критерії мають важливе значення для переосмислення системи оцінювання діяльності бібліотеки як «третього місця», оскільки вони орієнтують її не на кількісні показники, а на якісні соціальні результати – зниження рівня стресу та ізоляції, підвищення суспільної резильєнтності, довіри й залученості користувачів, а також розвиток інноваційних проєктів та громадських ініціатив.

У дисертації удосконалено систему крос-функціональних компетентностей бібліотечних працівників, необхідних для підтримки онтологічних властивостей бібліотеки як «третього місця». Здобувачем обґрунтовано, що професійними якостями мають бути висока адаптивність, розвинутий емоційний інтелект та соціокультурна відповідальність, цифрова компетентність та крос-культурна комунікативність, вміння продуктивно комунікувати з користувачами, партнерами та владою, мати навички фандрейзингу, проєктування послуг та зонування простору.

Набули подальшого розвитку: наукові уявлення про особливості реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; класифікація сприятливих та несприятливих чинників, що впливають на трансформацію простору публічних бібліотек України як «третього місця»; інноваційний функціонал трансформації простору публічних бібліотек України в контексті концепції «третього місця» в умовах воєнного стану.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів є високим. Вперше в українській бібліотекознавчій науці комплексно досліджено особливості

модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті парадигми «третього місця»; обґрунтовано основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»; Доведено, що онтологічними властивостями простору бібліотеки як «третього місця» є її доступність, гостинність, гнучкість, нейтральність, демократичність, інклюзивність та людиноцентричність, які забезпечують системну залученість користувачів і відрізняють її від традиційної моделі; визначено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця»; розроблено концептуальну модель трансформації простору бібліотеки як «третього місця», яка поєднує організаційно-функціональну, ресурсно-інфраструктурну та змістовно-діяльнісну складові, системна взаємодія яких забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки; запропоновано інтегрований та профілізований формати трансформації простору бібліотеки як «третього місця»; удосконалено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця» та систему крос-функціональних компетентностей бібліотечних працівників, необхідних для підтримки онтологічних властивостей бібліотеки як «третього місця».

Теоретичне значення. У дисертаційній роботі знайшли теоретичне обґрунтування основні положення і висновки щодо модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії. Констатовано науковий інтерес українських бібліотекознавців до моделей трансформації публічних бібліотек як «третього місця», адаптації зарубіжних концепцій та накопиченого практичного досвіду до державних стратегій та реалій розвитку сучасної України. Узагальнення праць закордонних бібліотекознавців дозволило обґрунтувати етапність еволюції організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця», що має теоретичне значення для формування концептуальної основи сучасної трансформації бібліотек.

Для досягнення мети дослідження дисертантом використано сукупність наукових підходів (системний, соціокомунікативний, соціокультурний, компаративний) та методів (історіографічний, термінологічний, джерелознавчий, контент-аналіз сайтів бібліотек, концептуального моделювання), які дозволили виявити сутність та онтологічні властивості бібліотеки як «третього місця», отримати цілісне уявлення про еволюційні трансформації організаційних моделей їх функціонування, векторів диверсифікації функцій, багатомірності просторових локацій та проактивних сервісів; визначити позитивні та негативні чинники, що впливають на трансформацію публічних бібліотек України як «третіх місць», обґрунтувати базові складові моделі їх системної трансформації, критерії оцінки ефективності діяльності бібліотек такого типу. Доведено, що синергія організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної складових бібліотеки як «третього місця» створює унікальний людиноцентричний, мультифункціональний, багатомірний, адаптивний, безбар'єрний та ергономічний простір як «єдине вікно доступу» до неформального навчання, спілкування, творчості та громадських ініціатив. Застосування дослідницького потенціалу соціокомунікативного підходу дозволило довести, що головний сенс комунікаційної діяльності бібліотеки як «третього місця» – продукувати такий рівень сервісу, який би стимулював користувачів до творчості, неформального навчання протягом всього життя, громадської активності і сприяв неодмінному поверненню до гостинного, комфортного та змістовно насиченого бібліотечного простору. Термінологічний аналіз було використано для уточнення понятійного апарату досліджуваної предметної сфери; джерелознавчий пошук – для встановлення еволюції наукових поглядів на онтологічні властивості бібліотеки як «третього місця»; компаративний підхід та контент-аналіз офіційних сайтів зарубіжних та українських бібліотек – для з'ясування особливостей та векторів трансформації просторів публічних

бібліотек як «третього місця». Підсумовано, що застосування методології системного, соціокомунікативного, соціокультурного, компаративного підходів, а також комплексу дослідницьких методів дозволило запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, отримати цілісне уявлення про еволюційні трансформації організаційних моделей функціонування публічних бібліотек як «третього місця», векторів диверсифікації їх функцій, багатомірності просторових локацій та проактивних сервісів.

Теоретичні положення можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем цифрової трансформації соціокомунікаційної сфери.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх доцільно використовувати як дорожню карту модернізації простору публічних бібліотек України як «третього місця»; у бібліотекознавчих дослідженнях з проблематики підвищення ефективності бібліотечної діяльності. Матеріали дисертації можуть використовуватися у навчальному процесі закладів вищої освіти для підготовки фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», оновлення змісту освітніх компонент бібліотекознавчого циклу, а також в системі підвищення кваліфікації бібліотекарів публічних бібліотек.

Достовірність одержаних результатів. Достовірність одержаних результатів у дисертаційній роботі Ніколайчука А.П. забезпечується використанням широкої теоретичної бази, що включає фундаментальні праці українських та зарубіжних науковців із проблематики розвитку бібліотек, модернізації їх простору як «третього місця» та ін. Достовірність та обґрунтованість отриманих наукових результатів забезпечують задіяний комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, використання різноманітних методів дослідження та широкої джерельної бази. Результатом дисертаційної роботи є обґрунтування концептуальної моделі простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в

контексті концепції «третього місця». Достовірність результатів дослідження підтверджується публікацією основних результатів дослідження у фахових наукових виданнях України; апробацією основних положень і результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

У Висновках узагальнено наступні результати дослідження:

1. В епоху стрімкої цифровізації глобального комунікаційного простору, тотального запровадження повнотекстових баз даних, хмарних, інтернет-технологій та штучного інтелекту публічна бібліотека втрачає свою багатовікову монополію як головний канал доступу до документованих знань людства. Лише її системна трансформація у формат функціонування «третього місця» є дієвою стратегією збереження конкурентоздатності та затребуваності в сучасному суспільстві. В Україні високий рівень комерціалізації міського простору, руйнування соціокультурної інфраструктури внаслідок російської воєнної агресії загострює проблему відсутності в громадах нейтральних та комфортних безкоштовних локацій для неформального спілкування, навчання, змістовного дозвілля, самореалізації та творчого розвитку. Саме публічна бібліотека є унікальною соціокомунікативною установою, яка здатна створити такий простір для кожного члена громади. Проактивні публічні бібліотеки України вже розпочали цей процес, але він відбувається безсистемно і фрагментарно, що зумовило необхідність даного дисертаційного дослідження, визначило його мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічну базу.

2. Своєчасність розроблення концептуальних засад системної трансформації простору публічних бібліотек України в контексті концепції «третього місця» підтверджує й те, що зазначена проблема ще не була предметом узагальнюючого наукового дослідження. Результати аналізу фахової літератури свідчать, що більшість публікацій українських бібліотекознавців висвітлюють окремі аспекти трансформації бібліотек,

зокрема: модернізацію під впливом цифровізації; особливості практичної реалізації різноманітних форматів діяльності бібліотеки як «третього місця» (хабів, коворкінгів, медіатек, мейкерспейсів, хакерспейсів та ін.); сучасні тенденції перебудови публічними бібліотеками змісту та форматів соціокультурної діяльності в контексті реалізації ними концепції «третього місця»; вектори диверсифікації функцій та напрямів діяльності публічних бібліотек України як реального «третього місця» внаслідок російської воєнної агресії; можливості запровадження в Україні зарубіжного досвіду організаційних та технологічних трансформацій простору бібліотек як «третього місця».

3. Узагальнення праць зарубіжних бібліотекознавців дозволило визначити основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»: перший етап (1980-ті рр.) – французька модель «Бібліотека-медіатека»; другий етап (1989-2009 рр.) – американська модель «третього місця» Р. Ольденбурга; третій етап (2010 р. – по цей час) – данська модель «Чотири простори бібліотеки». Ця еволюція демонструє поступовий перехід від фондоцентричності до людиноцентричності бібліотечної діяльності, посилення потенціалу публічної бібліотеки як ключової структури громадського простору, каталізатора соціальної взаємодії та генератора соціального капіталу. В Україні найпоширенішою є чотирьох просторова модель розбудови публічної бібліотеки як «третього місця», що є мультифункціональним соціокультурним хабом – неформальним місцем для спілкування, залучення громади до читання, навчання, творчості та конструктивної взаємодії.

4. Застосування методології системного, соціокомунікативного, соціокультурного, компаративного підходів, а також комплексу дослідницьких методів дозволило запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, отримати цілісне уявлення про еволюційні трансформації організаційних моделей функціонування публічних

бібліотек як «третього місця», векторів диверсифікації їх функцій, багатомірності просторових локацій та проактивних сервісів. На основі системного підходу визначено основні складові бібліотеки як «третього місця», встановлено їх специфічні властивості, які відрізняють цей тип бібліотеки від традиційної: людиноцентричність сервісів, мультифункціональність та багатомірність локацій, адаптивність, відкритість, ергономічність та безбар'єрність простору як «єдиної точки доступу» до неформального навчання, спілкування, творчості та громадських ініціатив.

5. За результатами компаративного аналізу досвіду реалізації концепції «третього місця» зарубіжними публічними бібліотеками встановлено, що онтологічними властивостями цього типу бібліотек, які відрізняють її від традиційної моделі та залучають до неї постійних користувачів, є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності та системної залученості, оскільки головний сенс комунікаційної діяльності бібліотекаря – продукувати такий рівень сервісу, який би стимулював користувачів до творчості, неформального навчання протягом всього життя, громадської активності і сприяв регулярному поверненню до гостинного, комфортного та змістовно насиченого бібліотечного простору. Критеріями оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця» є не кількість книговидач, а зниження рівня стресу, соціальної та/або цифрової ізоляції населення; підвищення рівня суспільної резильєнтності, ступеня довіри користувачів до бібліотеки через зростання в них зацікавленості участі в її заходах; кількість інноваційних проєктів та громадських ініціатив, які ініційовані або втілені в стінах бібліотеки.

6. Представлені в Україні станом на середину 2020-х рр. моделі бібліотеки як «третього місця» функціонують у форматах: медіатек, бібліохабів, коворкінгів, мейкерспейсів, хакерспейсів, бібліотек-кафе,

бібліотек-клубів, бібліотеатрів та ін. Серед інноваційних форматів, що виникли під час російсько-української війни: втілення концепції бібліотеки «третього місця» у віртуальному просторі та поза чітко визначеного територіального районування («Мандрівний культурний шелтер Луганщини», «Пересувний цифровий хаб мандрівної бібліотеки» та ін.). Український досвід розбудови публічних бібліотек як «третього місця» реалізується в напрямі їх перетворення на центри розвитку знань, креативності та інновацій, формування інформаційної та медіаграмотності, сприяння співпраці, координації та консолідації громади, реалізації ініціатив та проєктів для колективного блага, підтримки малого бізнесу, залучення населення до творчої самореалізації та змістовного дозвілля.

7. Серед об'єктивних чинників, що впливають на трансформацію простору публічних бібліотек України як «третіх місць», є сприятливі та несприятливі. Серед сприятливих чинників, що прискорюють її реалізацію в громадах: пріоритети державної політики в сфері євроінтеграції, демократизації, цифровізації, стратегій розвитку культури та читання, сталого розвитку суспільства; державна політика децентралізації, яка дає сильним громадам фінансову автономію та можливості утримувати мультипросторові публічні бібліотеки. Серед чинників, що гальмують трансформацію публічних бібліотек у формат «третього місця»: консерватизм голів ОТГ, більшість з яких не розуміють потенціалу бібліотеки як мультифункціонального інноваційного центру розвитку соціального капіталу громади; декларативна державна культурна політика, що не гарантує належного фінансування діяльності бібліотек, створює ризики їх закриття під приводом економії бюджету; відсутність чітких державних стандартів та нормативів діяльності бібліотек як «третіх місць»; повномасштабне російське вторгнення на територію незалежної України, яке призвело до постійної загрози руйнування бібліотек, міграції населення з прифронтових територій в більш безпечні західні регіони

країни або за кордон, психологічного вигорання користувачів та персоналу бібліотек, який п'ятий рік працює в умовах воєнного стану.

8. Концептуальна модель модернізації простору публічних бібліотек України в контексті концепції «третього місця» спирається на системну взаємодію її базових складових: організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної, яка забезпечується визначенням політики профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу задля набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей. Організаційно-функціональна складова моделі простору бібліотеки як «третього місця» має забезпечувати вивчення потреб користувачів, профілізацію розбудови необхідних їм локацій та функціональних зон, їх розумне поєднання, належне ресурсне оснащення. Ресурсно-інфраструктурна складова трансформації бібліотечного простору має реалізовувати такі вимоги до його розбудови, як гнучкість та мобільність, ергономічність, екологічність, безбар'єрність, технологічність, інклюзивність, гібридність та безпечність. Змістовно-діялісна складова має сприяти різноманітності продуктів та сервісів, активностей та івентів бібліотеки, що спрямовані на вільний доступ користувачів до знань, культурних надбань людства, їх всебічний розвиток, успішну соціальну інтеграцію та реалізацію творчих здібностей, зацікавлену участь у житті громади.

9. З метою раціонального використання обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України доцільно обирати інтегровану або профілізовану моделі трансформації простору бібліотеки як «третього місця». Для тих публічних бібліотек, які не мають філій та є єдиними доступними соціокультурними закладами в зоні обслуговування громади, оптимальною буде інтегрована модель трансформації, яка охоплює всі

чотири простори бібліотеки (навчання, натхнення, зустрічей, подій); профілізована модель призначена для ЦБС, що мають в індустріальних районах великих міст філії, між якими можуть розподілятися різні формати розбудови бібліотечного простору: «Бібліотеки – цифрового хабу», «Бібліотеки – коворкінгу», «Бібліотеки – медіацентру», «Бібліотеки – мейкерспейсу або хакерспейсу», «Бібліотеки – бізнес-інкубатора ідей», «Бібліотеки – громадської вітальні» та інших, яких найбільше потребують користувачі зони обслуговування бібліотеки. Ці моделі мають стати дорожньою картою системної трансформації простору публічних бібліотек України в контексті концепції «третього місця».

Проведене дослідження не вичерпує повністю проблем трансформації простору сучасної бібліотеки як «третього місця». Перспективними напрямками подальшої розробки проблеми є пошук можливостей посилення функцій публічних бібліотек як консолідуючого громадського простору в часи фінансової або суспільно-політичної кризи; розвитку функцій бібліотеки як каталізатора взаємодії сучасної людини та суспільства, засобу розвитку соціального капіталу та креативної економіки; інструмента подолання цифрової та мовної ізольованості для мігрантів.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження викладено у 10 одноосібних публікаціях, з яких: 3 статті – у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 7 праць апробаційного характеру.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Ніколайчук А. П. Концепція «третього місця» в контексті модернізації бібліотечного простору. *Український журнал* з

бібліотекознавства та інформаційних наук. 2024. Вип. (13). С. 20–28.
<https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307112>

2. Ніколайчук А.П. Англосаксонська модель публічної бібліотеки та особливості її впровадження в країнах ЄС. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 3. С. 26-31. DOI 10.32461/2409-9805.3.2025.350572

3. Ніколайчук А.П. Третє місце як стратегія розвитку публічних бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 4. С. 37-42. DOI 10.32461/2409-9805.4.2025.351579

Опубліковані праці апробаційного характеру

4. Ніколайчук А.П. Роль бібліотек у формуванні читацької культури в епоху цифрових технологій. Інформаційна бібліотечна та архівна справа в медіапросторі України. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів, здобувачів, магістрів*. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. С. 230-235.

5. Ніколайчук А. П. Бібліохаб як інноваційний формат публічної бібліотеки в Україні. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: зб. матеріалів Сьомої міжнародної наукової конференції.*, м. Київ, 22-25 травня 2024 р. /упор. Н. І. Кобижча, М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2024. С. 135-137.

6. Ніколайчук А. П. Бібліотечна модель «третього місця». *Science in the modern world innovations and challenges Proceedings of X International Scientific and Practical conference*. Toronto, Canada 12-14 June 2025. С. 380-384.

7. Ніколайчук А.П. Концепція «третього місця» в бібліотечно інформаційному просторі: теоретичні аспекти. *Культура, мистецтво,*

креативність: виклики сучасності. Молодіжна наука 2025 : Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (26 лист. 2025 р.). Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2025. С. 179 – 181.

8. Ніколайчук А. П. Проблематика створення цифрової колекції унікальних документів з бібліотечних фондів України в умовах воєнного стану. *Короленківські читання – 2025. Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни* : матеріали XXVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-23 жовтня 2025 р. URL : <https://padlet.com/libjournalist/2025-qlg28hlx9mhb4giq/wish/x5A7arGb3J6PQwr6>

9. Ніколайчук А. Концепція “третього місця” у бібліотечному просторі: закордонний досвід. *Теорія і практика сучасної науки та освіти*: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 березня 2026 року. Львів: Львівський науковий форум, 2026. С. 30-32.

10. Ніколайчук А. П. Трансформація бібліотечного простору: від сховища знань до реалізації концепції «третього місця». *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : зб. наук. пр. з матеріалами XI Міжнародної наукової конференції, м. Одеса, 1 травня, 2026 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2026. С. 555-558.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень, оприлюднені на науково-практичних конференціях: всеукраїнських – «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі» (Київ, 2023 р.), «Короленківські читання – 2025. Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни» (Харків, 2025 р.), «Культура, мистецтво, креативність: виклики сучасності. Молодіжна наука 2025» (Київ, 2025 р.); міжнародних – «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (Київ, 2024 р.), «Science in the modern world innovations and challenges» (Toronto, 2025 р.), «Здобутки

та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття» (Одеса, 2026 р.); «Теорія і практика сучасної науки та освіти» (Львів, 2026 р.).

Загальний висновок:

Вважати, що дисертаційна робота Ніколайчука Антона Петровича «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії», подана на здобуття ступеня доктора філософії, повністю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття доктора філософії, а саме: Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, накової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації». Рекомендувати дисертаційну роботу Ніколайчука Антона Петровича «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Головуючий на засіданні:

кандидат культурології, професор,

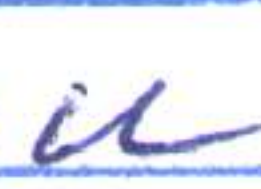
завідувач кафедри інформаційної діяльності

та зв'язків з громадськістю

Юрій ГОРБАНЬ

Секретар

Євгенія КИРИЄНКО

Підпис 	засвідчує.
Начальник ВК 	
"17" 06	2026 р.

